

A hely, ahol lakom

JEGYZETEK AZ ALBERTFALVAI ÚJ LAKÓTELEPRŐL

Az én házam az én váram — ezt kerekén kétszázötven családfő mondhatná, tulajdonosi elégtelenséggel könyökölvén ki annak a háznak ablakaiból, amelyben lakom. Mondhatná — ha bizonytalanná nem tenne bennünket a birtoklás boldog gög-jében az a megfontolás, hogy helyzetünkhöz alighanem a demokratikus többszám illik inkább: „A mi házunk a mi várunk”.

A mi házunk.

Nyolcszázan lakunk benne! Békés jószomszédságban, sőt a testvériességnek olyas-fajta közös érzetében, amely leginkább a városalapító pionirokéhoz hasonló: egy-szerre telepedtünk festékszagú, friss falai közé, 1955 karácsonyan.

A mi házunk és a mi lakótelepünk.

A történelmi események persze tüntetően ünnepietlenné legtöbbször, az elérzé-kenyülésre hajlamos lelkeket is prózai cselekvésekre inti a részletek hétköznapi-sága. „Jaj, csak horzsolást ne kapjon szállítás közben a vadonatúj szekrény! Mondd, nem láttad valahol a barna félcipőmet? Úristen, eltört egy befőttes üveg!” Kedves-szép gondok ezek, de minden energiánkat lefoglalják. A decemberi eső vigasztalanul esik közben, áznak a bútorok a teherautókon, ijesztő víztócsák és téglatörmelékek között botladozunk motyóinkkal a kapuig; hiába lesem közös örömök felragyogását a leendő szomszédok arcán. Pedig milyen szép is lenne — riportba valóan szép —, ha a birtoklás bizonyosságától megrészegülve — legalább kezét szorítanánk egymással. Nem. Közömbös-gyanakvón méregetjük egymást, gondterhelt képeket vágunk, s az ajtót gondosan becsukjuk magunk után: nehogy egy pillanatig is belássanak. Szé-gyelljük talán — még önmagunk előtt is —: milyen mámorosan boldogok vagyunk? Persze.

És a falak! Idegenek még, csupaszkok, s oly vacogatóan, ellenségesen hidegek, hogy amikor a cserépkályhákban fellobog az első tűz, oltalmat keresően álljuk körül — öt érezzük először sajátunknak. A tüzet.

Rekonstruálni azokat a pillanatokat, amelyek lassan-lassan sajátunkká avattak itt mindent, íróhoz méltó feladat lenne. Jómagam csak alig-alig szervesülő mozaiko-kat adhatok: bepillantást egy lakótelep életébe.

Előbb azonban tegyünk egy kitérőt.

Még néhány pillanat, és fővárosunk lakóinak száma eléri a kétmilliót. A lélek-számnövekedés évek óta oly rohamos, hogy bár megmagyarázható, teljességgel még-sem lehet normálisnak tekinteni. A magyarázat: mezőgazdaságunk szerkezetének viharos átalakulása és a gépesítés, amely százezres munkaerő-tömegeket zúdít a fő-városra. Az évi természetes szaporodás kilencezerrel növeli a lélekszámot, a „be-vándorlás” pedig évi átlagban százhuszezerrel duzzasztja! *Munkahelyet* persze ezernyi

gyár és építkezés kínál ennek a tömegnek, *lakásigényeiket* azonban — legalábbis egyelőre — képtelenek vagyunk kielégíteni. Az 1944—45-ös háborús események következtében nyolcvanezer lakás sérült meg súlyosan vagy pusztult el, az akkori „Kis-Budapest” lakásainak huszonhárom százaléka! Súlyos veszteség ez, amelynek pótlása még normális lélekszámnövekedés esetén is hatalmas feladat. Megbirkóztunk persze vele, az igények és lehetőségek megbillent egyensúlyát azonban csak a tizenöt éves lakásépítési program fogja helyreállítani. Egymillió lakás épül ez idő alatt az országban és harminckilenc új lakótelep Budapesten, százötvenezer lakással. Most még az a helyzet, hogy 1958-ban például 91 428 házasságkötés történt, s csak 34 000 lakás épült fel, sőt az elmúlt tíz év átlaga ennél is rosszabb. Száz házasságra 26,8 lakásépítés esett, holott — csak a meglevő szint tartása érdekében — 43-nak kellett volna esnie.

A lakásigénylések felduzzadása mögött egyébként olyasfajta tényező is szerepet játszik, amit „a növekedés nehézségei” címszó alatt szoktunk összefoglalni. A társadalmi-gazdasági változások szükségszerű következményeként roppant feszítőerővel jelentkezik nálunk az életforma-változás és életmód-javítás igénye is. A kis lakásban élő nagyobbakat akar, a most házasodó különállót, sajátot — *természetes* jussként! Aki tudja, hogy a szociális és politikai helyzet még húsz évvel ezelőtt is milyen szomorú igénytelenségre kényszerítette nálunk a tömegeket, az jól megérti: mekkora öröm most az igényességnek ez a szép forradalma. A nagy gazdasági világválság mélypontján, 1933-ban, kilencezer budapesti lakás állt üresen és további tizennyolcezer bérletfelmondási kereset futott a bíróság előtt — holott a lakosság tizenöt százaléka al- és ágybérletben szorongott ugyanakkor, sőt a csaknem ötszázaléknyi „csó-lakó” még ott sem.

Most pedig? Mióta a bérházakat államosították, a fehér hollónál is ritkább a bérletelés elmulasztása miatt benyújtott bérletfelmondási kereset a bírósági gyakorlatban. A lakbéréket ugyanis „mellényzebből” ki lehet fizetni: nem haladják meg a családi jövedelmek öt százalékat! A régi lakások forint-bére csak tizenöt-húsz százalékkal magasabb az 1939-es pengő-bérnél, holott a pengő-forint átszámítási kulcs: 12. Az új lakások havi bére pedig 2,70 forint négyzetméterenként, az elképzelhető legmagasabb lakbér tehát mindössze 216 forint. Ez magyarázza azt is, hogy Budapesten 90 000 egyedülálló férfi és nő ragaszkodik főbérletéhez, s így alakulhatott ki az a furcsa helyzet, hogy míg a családtaglétszám 3,08, a lakások lakottsági létszámátlagá csak 2,7. Ha valamilyen csoda folytán az egyedülállóak beleolvadnának a családokba, a két létszámátlag egyszerűben kiegyenlítődne — s a budapesti lakáskérdés egy csapásra megoldódna.

Ez persze nem egyéb matematikai ábrándozásnál. A valóság: a harminckilenc épülő lakótelep, s az a tizenkettő, amely már felépült.

A valóság: *a mi lakótelepünk.*

A táj

Van valami megbocsáthatóan giccses abban a látványban, amely ablakomból élem táru. Mint egy színes egészségügyi plakáton, amely a higiénikus környezet eszmeien tökéletes látványával oktatja az orvosi előszobák várakozóit: pázsitos park az okkersárga épülettömbök széles ölelésében, a fű csupa zöld harsogás, a fiatal fák buksi lombfejekkel bólogatnak, elegáns sóderes utak, két pompás homokozó — legfőbb „munkahelye” megszámlálhatatlan gyerekek. Távolabb pedig, keletre, a Duna másik partján: a Csepel Vas- és Fémművek roppant kéményerdeje. S ez a kettő így együtt, a derék pihenés és a lázas munka e két szimbóluma, pontosan olyan, amilyennek a lelkes plakátrajzoló az eljövendő szocializmus látványát képzele.

Lakótelepünk a Duna jobbpartján, a főváros budai oldalának déli csücskében épült. Északon a Gellérthegy tömbje zárja a kilátást, nyugaton és délen szelíd dombvonulat, amelyet modern villák és a századeleji szecesszió várkastélyt imitáló épületei tarkáznak, keleten pedig a Csepel-sziget, a rajta dohogó óriásüzemek és a dunai szabdkikötő roppant raktártömbjei.

Négy-ötezer évvel ezelőtt áthatolhatatlan mocsárrengeteg húzódott még itt, tocsogóit a Duna tavaszi áradása töltötte meg friss vizekkel. Aztán keletebbre vonult a vén Ister, a mocsár pedig lassan kiszáradt.

S ekkor megkezdődött a táj történelme.

A történelem

Először a réz-, majd a bronzkori ember merészkedett le ide, a mai Budát környező hegyekből. Halászgatott a Dunában, primitív földművelést kezdett a pompás humuszon — raktárvermeit és földbe vájt lakókunyhóit nemrég tárta fel a régészek ásója.

Kelták és illirek lepték el később a tájat, magasabb kultúrájú, harcias népcsoportok, amelyek háborítatlanul éltek itt az időszámításunk előtti kilencedik századig. Ekkor ugyanis megjelentek a római légiók, s megszállván a Duna—Dráva négy-szögét, új provinciával bővítették a roppant birodalmat: *Pannóniával*. Ettől kezdve olyan izgalmassá sűrűsödik közvetlen tájékunk története, mint egy romantikus kalandregényé.

A kalandregény időszámításunk előtt 6-ban kezdődik. Tibérius császár ekkor elhatározza, hogy meghódítja a mai Csehszlovákia területén kialakult markomann birodalmat. Légióit elindítja észak felé, de ezek alig érik el a Dunát a mai Bécs tájékán — a pannóniai kelta—illir őslakosság váratlanul fellázad. A légiók visszafordulnak, s három évig tartó öldöklő küzdelemben végül is elfojtják a lázadást. Tibérius fellélegzik, de haragja nem csillapul. Szigorú intézkedéseket hoz. Egyebek között: a könnyen megerősíthető magaslati helyekről mindenütt a síkságokra telepíti az őslakosságot. Ekkor népesül be lakótelepünk tájéka is: idehúzódnak a mai Gellérthegy legyőzött-megalázott kelta-eraviszkusz lakói — új falut alapítani. Hogy pedig ezt a nyugtalan elemet szemmel tartsa, továbbá hogy ellenőrizze az itt húzódó észak-déli és kelet-nyugati hadiutat: ötszáz fős lovaskülönítmény települ ide. Néhány év és felépülnek a helyőrség kőépületei, az eraviszkuszok vaskói fölé fenyegetően magaslik a „castra”. S a település fejlődésnek indul. A III. században már 8—9000 ember lakja, külön iparosnegyed keletkezik: fegyverkészítők, bognárok és kocsigyártók műhelyei — a tájék, miként az egész pannon provincia, „rómaiásodik”. 360-ban barbár lovascsapatok bukkannak fel a „limes”-t jelentő Duna keleti partján: a szarmaták! Egyetlen ellenállhatatlan roham, s a horda átzúdul a limesen. Gyilkol, rabol, fosztogat, földig rombolja a virágzó pannon településeket, a miénket is. Lakói lélekszakadva menekülnek nyugat felé, hogy soha vissza ne térjenek. A castra és a lakótelep romjait pedig belepi a föld, elborítja a tenyészet és a tájék 1600 éves háborítatlan nyugalomba zuhan. Hogy mi volt a település neve, talán soha meg nem tudjuk. Hiába vallatják régészeink a földet, csak tárgyak bukkannak elő: szerszámok, fegyverek, edények — s a tárgyak némák. Egy vált csak beszédessé közülük, egy bronzból készült obsitos levél: Octavius Cucci Filiusé. Római katona volt, huszonöt évig vezért a császárok légióiban, s itt érte a szarmaták nyila, ahová békés öregséget remélve letelepült. És itt halt meg mellette felesége is, akinek barbár-szép neve oly otthonosan cseng ma is ezen a vidéken: Maricca.

Az 1600 éves nyugalom valóban háborítatlan, mert átzúdulnak ugyan a népvándorlás hullámai (egy középkori verses krónika szerint itt kelnek át a honfoglaló magyarok is a Dunán), de el nem ülnek, még rövid időre sem.

Octavius Cucci Filius története után az a kapavágás nyit új fejezetet, amellyel — 1950 táján — lakótelepünk építése kezdődött.

Adatok, kommentárral

Az építkezés hosszú ideig tart, csaknem hat évig. Többször félbe is szakad vagy lelassul: híuen követi népgazdaságunk akkori szaggatott lélegzetvételeit. Mintha az illetékesek maguk sem tudták volna kezdetben: hány ház épüljön és meddig nyújtózzék a telep. A megvalósuláson — szerencsére — nyoma is alig látszik a kezdeti bizonytalanságnak, lakótelepünk a rendezettség és tervszerűség benyomását kelti. Huszonegy lakóháza pavilonyszerű lazasággal sorakozik egymás mellé és mögé, közöttük parkos-füves terecskék; a régi bérházak sötét-szomorú udvarainak itt nyoma sincs. Tágasság, levegő és napfény mindenütt. Végleges arculatát — egy újszerű *parkváros*ét — akkor nyeri majd el, ha az utcácskákra és terekre ültetett rengeteg fa-csemete nagy fává lombosul. A lakóépületek egyébként nem magasak (zömük 2—3 emeletes), inkább hosszan elterpeszkedők. Stílusukban — sajnos — a konzervativizmus és modernség unalmas kompromisszumát testesítik: dísztelenek és egysíkúak, a modern épületek könnyed lebegése nélkül. Egy lezárult — és szerencsére rövid ideig tartó — építészeti korszak reprezentánsai, amikor azt hittük, hogy nemzeti klasszicista építészeti stílusunk egyszerűsége a modern vasbeton-szerkezetek „formanyelvén” is kifejezhető és felújítható. *Lakni* azért jó bennük, mert a lakások belső elrendezése praktikus; csak egy a baj: a helyiségek kicsinyek. Bár ez a modernség velejárója, jelen esetben mégsem stílus-megfontolások alakították ki, ennél sokkal prózaibb tényező: a takarékoság. *Kevés* a lakás Budapesten, építsünk tehát kicsiny helyiségeket, hogy egy házba *minél több* lakásegység férjen! Valószínű, hogy húsz év múlva némi röstellkedéssel gondolunk majd rá. Egyetlen mentségünk: kényszerhelyzet szülte.

Szolgáltató intézményekkel való ellátottságunk immár eléggé teljes. Elképesztően sokat eszünk, önkiszolgáló rendszerű fűszer- és csemegeboltunk egymagában 600 000 forintos havi forgalmat bonyolít, s ehhez a következő üzletek csatlakoznak még: egy zöldség- és gyümölcsbolt, egy tejbolt, egy hentesüzlet, egy trafik és egy étterem, amelynek egy erdész-hajlamú vendéglátóipari illetékes a „Szarvas” nevet adta. Textilzükségletünkről is gondoskodik egy üzlet, cipőünkről egy cipészkisipari szövetkezet, szépségünk fenntartásáról pedig egy női és férfi fodrászat, s ha mindezek után marad még egyáltalán pénzünk, Fortuna istenasszonynak is áldozhatunk: van egy totó-lottó kirendeltségünk. Valóban: marad-e pénzünk? Hiszen új rádiót is kell venni, szőnyeget, televíziós készüléket (szaporodnak az antennák a háztetőkön), motorkerékpárt, autót (épülnek a garázsok a házak mellett), a bútorokat is ki kellene cserélni modernebb formájúakra, moziba és színházba járni, és istenem, a mosógép, a porszívó meg a padlókefélék; ráadásul aztán a Balatonhoz is megyünk a nyáron, s az ember felesége igazán nem veheti fel „tavalyi rongyait”. Ó, és a lakbérékről majdnem elfelejtkeztem! Egyszobás lakásért 90, kétszobásért 134, háromszobásért 190 forint. Hát a gáz-, a villany- meg (ahol van) a telefonszámla? Ez is kitesz 100—150 forintot. Marad-e pénzünk? Próbaképpen megkérdezek öt családot, s kiderül: közülük háromnak van takarékkönyve, nem túlságosan jelentős — de *elérhető álmok* teljesüléséhez biztos alapot nyújtó betétösszegekkel. Az elérhető álmok? A háztartás teljes gépesítése, egy frizsider vagy a lakás újrafestése. („Tetszik tudni, vannak most ezek a modern, egyszínű, spriccelt falak, ilyen szeretnénk.”) Úgy látszik tehát: marad.

És a gyerekek? Rájuk gondoltak-e vajon a tervezők? Mert, hogy sok lesz belőlük, arra számítani lehetett. Lakást csak házaspárok kaphattak, közöttük is elsősorban a gyermekek. Ez volt az elv. A gyakorlat pontosan megegyezik vele, a családoknak csak húsz százaléka gyermektelen, s a négyezer fős lakosság nagyjából a következőképpen oszlik meg: 2500 felnőtt (férj, feleség és nagyszülők), 500 ifjú (15—25 éves) és 1000 gyerek. (A lakottsági átlag itt 3,81, tehát több mint egy egésszel magasabb a fővárosi átlagnál!) Persze, hogy gondoltak a gyerekekre. Az egész lakótelep, játszó-

tereivel, homokozóival, hintáival és csodás kalandozásokra alkalmas Duna-partjával, egyetlen hatalmas „Kindergarten”. Mivel azonban nemcsak játékkal él az ember, építettek egy tizenhat tantermes iskolát is. Belsője vonzó, modern, külsejét tekintve — lapos, földrenyomott „monumentálisával” — ugyanolyan félresikerült alkotás, mint a lakóépületek. Ha van napjainkban felfrissített „nemzeti klasszicitás”, akkor ez az iskola — homlokzatának tömzsi oszlopaival — nyilván valami kiagyalt „hortobágyi klasszicitást” dokumentál. De hagyjuk ezt. Tény, hogy egy év alatt kiderült: az iskola kicsiny. Két pavilonszerű épületet toldottak tehát hozzá, négy-négy tanteremmel — gyermekeink most már elférnek benne. És a picinyek? A közeli állami és üzemi bölcsődék tehermentesítésére lakótelepünkön is épült egy állami bölcsőde, „kacsalábon forgó”, kívül-belül vonzó épület — öröm benne csecsemőnek lenni. Ki hitte volna, hogy háromhónapostól hároméves korig is „osztályokba” lehet sorolni az embert? Külön teremben töltik itt napjaikat az ágylakók, a csak kezükkel repdeső „szopósak”, külön teremben az immár komoly férfinak-nőnek számító „totyogósak” és külön teremben a két és három év közötti „nagyok”, akik hol tébolyultan rohagnak, hol ihletett arccal üldögélnek egy sarokban: színes kockákból ilyenkor épül fel a világ legszebb felhőkarcolója. A munkába induló szülők reggelenként beadják csemetéiket, s a gondozónők tökéletes mamapótlónak bizonyulnak estig: pelenkázás, fürdetés, etetés, altatás, játékos foglalkozások, s fizet mindezért a szülő — jövedelmétől függően — napi két, három vagy négy, maximum öt forintot. Óvoda is épült természetesen a három-hatéves „nagyoknak”, a feltételek itt ugyanazok, mint a bölcsődében.

A gyerekek. Talán túlságosan is sokat beszéltem róluk, de meggyőződésem, hogy mindnyájan jelentős személyiségei lakótelepünknek. Ha kialakulóban van itt valami szép lokálpatriotizmus: bennük alakul. Bennük és fiataljainkban. Most már pontosan tudom, hogy ők avattak itt mindent otthonossá. Amikor először szaladozták körül fürge csikóként az épületeket, amikor először írták fel a falra nagy ákombákomokkal: „A házmester hüje”, amikor először cuppant el ügyetlen kamaszcscók a sötétbe borult park valamelyik padján — akkor vált a lakótelep a *mienkké*.

A felnőttek? Reggeltől estig munkában loholnak, csak lakásuk vált édes otthonukká, a telep még nem. Róluk is kell persze szólnom, felvillantani legalább egy-két arcot — előbb azonban ismét tegyünk egy kitérőt.

A lakásépítés rendszere, tulajdonjog, lakáspolitikai

Bérházat Magyarországon csak az állam, vagy az állami vállalatok, szervek, intézmények építhetnek. A bérházépítés tehát állami ügy, sőt a *magánszemélyek* családiház- vagy öröklakás-építése is az, hiszen az állam jelentős kölcsönökkel támogatja.

Az állami bérházépítés rendje a következő:

A kiindulás: az országos népgazdasági terv. Készítője: az Országos Tervhivatal. Itt meghatározzák, hogy a tervidőszakban hány lakás épüljön és megszabják az ehhez szükséges építőanyagipari és építőipari kapacitás növelésének mértékét.

A második fázis: a beépítési tervek. Készítői: a helyi tanácsok építési osztályai. Ezek „lebontva” megkapják, hogy illetékességi területükön hány lakás épül a tervidőszakban, s az már az ő dolguk, hogy az Állami Városépítési Tervező Vállalat segítségével meghatározzák a lakóépületek, közintézmények és szolgáltató üzemek-üzletek számát, elrendezését stb. Ez a beépítési terv, amelynek alapján beruházási program készül.

A harmadik fázis: a műszaki terv. Készítetője Budapesten: a Fővárosi Beruházási Vállalat, amely ettől kezdve az egész építkezés teljesjogú gazdája, s amely —

a beépítési terv- és a beruházási program alapján — az Állami Lakóépítéstervező Vállalattal készítetteti el a harmadik fázist jelentő műszaki tervet.

A *negyedik fázis*: a Fővárosi Beruházási Vállalat szerződést köt a kivitelezővel, valamelyik állami építőipari vállalattal, átnyújtja a teljes terv- és műszaki dokumentációt — s az építkezés végre elkezdődik.

Az *ötödik fázis*: a kész épület. A beruházási vállalat átveszi a kivitelezőtől s átadja az illetékes helyi tanács házkezelési igazgatóságának, a *tulajdonosnak*. Ő gondoskodik a karbantartásról, ő alkalmazza a házmestereket és természetesen — hozzá futnak be a lakbérek.

Hogy milyen kényelmi, esztétikai és városképi irányelvek érvényesüljenek a tervezés és az építés közben, ezt az Építésügyi Minisztérium határozza meg. Előírásai szigorúak, minden tervező és építőipari vállalatra kötelezőek. Ami a kényelmi szempontokat illeti, az irányelvek lényege a következő: minden lakásba be kell vezetni a villanyt, a gázt, a vizet, minden lakásba építeni kell fürdőszobát vagy mosdófülkét, egyetlen lakás sem lehet 48 négyzetméternél kisebb alapterületű (ez 1,6 nagyságrendű szobaszámnak felel meg), 60 százalékukat központi fűtéssel és 45 százalékukat beépített bútorokkal kell felszerelni. A városi lakóépületek 75 százaléka lakótelepi rendszerben épüljön.

Ha a lakóház kész, már csak egy gond marad hátra: a lakások elosztása. A gond a helyi tanácsok lakásgazdálkodási osztályaié. Helyzetük csöppet sem irigylésre méltó: az igénylők száma mindig sokkal több, mint a lakásoké. Igazságosan csak akkor járhatnak el, ha szigorúan tartják magukat a lakáelosztási irányelvekhez. Ezek lényege a következő:

A Fővárosi Tanács Lakásgazdálkodási Osztálya — függetlenül attól, hogy az épület melyik kerületben épült — szétosztja a lakáskontingenst a huszonnégy kerület lakásgazdálkodási osztályai között. A kerületi osztályok szintén továbbadják a maguk kontingensének felét a kerület üzemének és intézményeinek, a másik felét maguk osztják el. Az üzemek, intézmények és a lakásgazdálkodási osztályok ezután gondosan mérlegelnek minden igénylést, s aki leginkább rászorul, az kap lakást. Fontos szempont, hogy a leginkább rászoruló a következő rétegekből kerüljenek ki: 70 százalékuk munkás legyen, 20 százalékuk műszaki és egyéb értelmiségi, 10 százalékuk pedig — a foglalkozástól függetlenül — ifjú házas.

Érvényesült-e nálunk ez a szempont? Tapasztalataim és a hozzávetőleges statisztikai adatok szerint igen. Az itt lakók foglalkozási aránya: 75 százalék munkás, 20 százalék értelmiségi, és 5 százalék alkalmazott. Zömük pedig — ezt már említettem — fiatal házas.

A lakótelepbe torkolló Budafoki úton és a közeli Fehérvári úton néhány jelentős nagyüzem működik. A Fehérvári úton a Kismotor- és Gépgyár, a GAMMA Optikai Művek, a Beloiannisz Híradástechnikai Gyár, a Hajtóműgyár, a Kábel- és Műanyaggyár; a Budafoki úton pedig a Lágymányosi Dohánygyár, a Budapesti Hőerőmű, a Goldberger Textilművek, az Április 4. Gépgyár, az EMAG, a Kávészepari Gyár, a Csemege Édesipari Gyár, a Zománchuzalgyár és az ország legnagyobb épületelemgyára. Munkásaink, műszaki értelmiségeink és alkalmazottaink zöme ezekben az üzemekben dolgozik.

Rászorultak-e mindnyájan az új lakásra? A válasz csak igen lehet, bár a tárgyilagosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a rászorultság mértéke természetesen különböző, s ennek eldöntésénél akaratlanul is történhetett méltánytalanság. Hogy akarva történt-e s még inkább: hogy esett-e némely korrupciós kedvezés, ennek feltételezéséhez némi rosszindulat kívántatik, ezért — szintén a tárgyilagosság kedvéért — csak annyit jegyzünk meg: a kísértés nagy, s a lakáskiutaló illetékesek szemérmes őrzőangyalai legfeljebb intenek a jóra. A kísértő ördög mindig mindig cselekszik is.

Más kérdés, hogy vajon *megérdemelte-e* mindenki a lakást? Természetesen nem. Azok sem, akik látszatszerűen akció útján tetemes pénzért túladtak rajta, s azok sem, akik módszeres egykedvűséggel pusztítják minden tartozékát. A lakásrongálók. Sajá-

tos emberfajta ez, ahány „kifejlett” példánya, annyi pszichopatológiás eset. Miféle indulat mozgathatja például azt a lakót, aki minden kilincset letör saját lakása ajtajairól? Miféle buzgalom azt, aki szorgos munkával lefeszeti konyhája és fürdőszobája valamennyi csempéjét, hogy kalapáccsal apróra tördelje? Miféle esztétikai megfontolások azt, aki módszeresen leveri a falak vakolatát és felszedi saját parkettáját, hogy eltűzelje? Milyen képzetek vannak a lakáskultúráról annak, aki a fürdőszobában disznót hízlal, az előszobában pedig csirkét nevel? Rejtély. Pontosabban: a pillanatnyi indulat, buzgalom és megfontolás rejtélyes csak, az általánosabb társadalmi magyarázat egyszerű: lumpenproletárokról van szó. Örököltük őket, jó részük nem bűnös, hanem áldozat. Szigorú intézkedésekre igen, kilakoltatásra azonban egyszer sem került sor, éppen ezért. A hatóság bízik a környezet nevelő erejében. Türemei olyan, mint a Parkfenntartó Vállalat szorgos munkásai, akik újravetik itt a letaposott fűvet, s újraültetik a kitördelt fácskákat. A rend rendet szül, a jó példa javulást, a türelem belátást. Lakik itt egy autóbuszsofőr, aki férfias kötelességének érezte eleinte, hogy feleségét hetenként egyszer nadrágszíjjal kergesse az épület körül. Döbönt sajnálkozással néztük. Az a felismerés, hogy mennyire egyedül van, mert ez a ház körül kergetés *nem életforma* itt, olyasfajta változást idézett elő benne, mint a holdkórosban a felébredés. Vasárnap délutánonként szépen kiöltöznek most, feleségét finoman karon fogja: sétálni indulnak. Csodák persze nincsenek, az „optimista” hazugságoknak még a látszatától is szeretném megóvni magam. Sofőrünk — igaz, sokkal ritkábban — most is veri még feleségét. De nem az utcán, hanem a lakásban. Igaz, hogy ez látszólag nem változtat a lényegen, mégsem pusztá formai különbségről van itt szó. Hanem arról, hogy míg ösztönös-primitív életszemlélet eddig az *egész világra* kiterjesztette, most már *csak otthon* meri konzekvenciáit vállalni, s otthon is növekvő röstellkedéssel. Kicsúszott lába alól a talaj, a társadalom nem fogadja el azt az életformát, amelyet az ő gyerekkori környezete *mint egyedül természetest* kényszerített rá. Sofőrünk meg fog gyógyulni.

Ovoda

Muray Róbert

Hiszen van valami megható abban is, ahogyan a szomszéd házban lakó öreg szénszállító munkás ösztönei reagálnak az új körülményekre. Szakmája roppant prosperitásnak örvend évek óta, s ezért rengeteget keres — mint egy mozisztár. Sajnos rengeteget iszik is, bort és pálinkát — mint egy szénszállító. Ha szénportól feketén hazatántorgott esténként, ő volt a család réme. Gyerekei riadtan menekültek anyjuk szoknyája mögé haragja elől, a tébolyult részegség kioltotta benne a gyöngédség utolsó szikráját is. Az új lakás azonban és az a tény, hogy a nagyobb gyerekek kenyérkeresőkké váltak, új hatalmi helyzetet teremtett otthon. Megszűntek egzisztenciálisan függni tőle. A rettegés feloldódott. A lakást szép bútorokkal rendezték be, az ablakokra csipkefüggönyök kerültek, a padlóra szőnyegek. S a rendnek és a tisztaságnak ebben az új légkörében egyszer csak gyalázatosan idegennek, időszerűtlennek és ostobának kezdte érezni magát a szénporos apa, érzése pontosan olyan volt, mint sofőrünké: egyedül maradt. Most esetlenül, elgyávultan és büntudattal botladozik az új bútorok között, keresi azt az újfajta embert, akivé alakulnia kell. Meggyógyul ő is.

Ezek után pedig mondjam azt, hogy a lakásrongálók és a részegesek esete kirívó, hogy zömben nem ilyenek vagyunk? Főlöszleg, tehát ostoba mentetegetőzés lenne: *természetes*, hogy nem ilyenek vagyunk. Milyenek hát?

A teljes értékű válasz meghaladná egy ilyen cikk kereteit. Bár fölöttébb gyanús az olyan tenger, amelyikről azt állítják, hogy lényege egy cseppben is elfér: csak egy-két arc következhet itt. Valamit azért, ami a teljességre utal, talán belőlük is ki lehet olvasni.

A Grassalkovich-dinasztia

Van itt a közelben egy kis munkáslétszámú, de országos jelentőségű üzem: a Homokelőkészítő Vállalat. Dunai uszályok hordják ide legfőbb nyersanyagát, és vasúti teherkocsik szállítják a négy égtáj felé kész termékét: az öntödei homokot.

K. Sándor ebben az üzemben dolgozik. A homokhoz véletlenül nem sok köze van, esztergályos ő, a karbantartó részleg tótumfaktuma. Fiatal ember, inkább csak hallomásból tudja, de öreges nosztalgiával emlegeti: mekkora „császára” volt valamikor az esztergályos a vasas szakmának:

— Mire én igazán beletanultam — mondja —, a szakma már elvesztette minden szépségét. Megsokasodtak az „okos” gépek és szerszámok, minimálisra csökkent az egyéni lelemény, az alkotó fantázia szerepe. Azért jöttem a Homokelőkészítőhöz is, mert ez kisüzem, itt nincs szériamunka, mindennap újabb feladatokat kínál: lehet tanulni.

A kezét nézem. Ujjai erősek, de hosszúak és finomak. (Mint egy sebészprofesszoré — mondanám közhelyes hasonlattal, de ennek most semmi értelme.) Pontosan olyanok az ujjai, mint egy esztergályosé. Olyané, aki bizonyára művészévé válik szakmájának.

— Művészévé? — kissé gúnyorosan néz rám, az újságírók szeretnek túlozni. — Mesterévé legalábbis. Olyanná, mint amilyen a bátyám, a nagybátyám meg az unokafivérem. Ők aztán esztergályosok a javából!

— Hogy-hogy — kérdezem kissé meghökkenve —, ez valami családi szakma?

— No, nem egészen — feleli. — Az apám például géplakatos volt. Az anyám apja meg vasöntő...

Itt eltűnődik, aztán felkiált:

— Az ám, a vasöntés! Látja, édesanyám rokonságában ez valóban családi szakma volt. *Ahány Grassalkovich, annyi vasöntő.*

— Vasöntő Grassalkovich? — Most igazán meghökkenve nézek rá: a Grassalkovichok közismert *hercegi* dinasztia volt nálunk.

— Látom, hogy csodálkozik — mondja K. Sándor —, hát figyeljen ide...

És elmondja a Grassalkovichok történetét. Pontosan olyan, mint egy népmese:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer két szegény lengyel nemesfiú. A Grassalkovich testvérek. Mikor szegénységüket már nagyon elunták, hamuba sült pogácsát raktak tarisznyájukba és elindultak Magyarországra, szerencsét próbálni. Az idősebb fiú igen nagyravágyó volt, ezért csakhamar beállott Mária Terézia császárnő hadseregébe, és sok vitézi dolgot cselekedvén, nagy becsbe került az udvarnál. Hatalmas birtokokat és hercegi címet kapott. A kisebbik fiú szerény volt, munkaszerető, ezért kicsinyke vashámort alapított az északi hegyvidéken. Birtokot sohasem szerzett, címet-rangot nem kapott, s fiú-utódai csak a mesterség szerelmét örökölték tőle. Mindnyájan vasöntőnek álltak, s munkában éltek, míg meg nem haltak...

Eddig a mese. Elnézem K. Sándort, s azt hiszem, jobban értem már: honnan a makacs vágy, hogy a szakma mesterévé váljak. Az anyja Grassalkovich lány volt, a *vasöntő* Grassalkovichok dinasztiájából.

Egy munkáskarrier

B. Sándorék, a világ legkedvesebb házaspárja. Fiatalok, kölykösek, két pompás gyerek hancúrozik körülöttük; első meghökkenésem annak szól, hogy megtudom: már tíz éve házások. A második annak, hogy kiderül: B. Sándor, ez a fiús kedvességű és fiatalságú családfő, a *Magyar Tudományos Akadémia egyik műszaki intézetének igazgatóhelyettese*.

Hogyan jutott el idáig?

Válaszában a legtipikusabb munkáskarrier rajza bontakozik elő, unalomig ismert történet. Mi magunk érzéketlenné váltunk kissé szenzációja iránt, éppen azért, mert a karrierben hősünk *sok ezer munkástársával osztozik*.

Géplakatos volt. 1950-ben iparitanuló-intézetbe helyezték, szakmai oktatónak. Fél év múlva nevelőtanár lett. Még egy év és vidéki városok következtek: Dorog, Győr, Miskolc — az új rendszerű iparitanuló oktatást szervezte. Aztán maga is iskolapadba került: elvégezte a hároméves Műszaki Tanárképző Főiskolát. Az anyag- és gyártásismeret szaktanáraként a budapesti Műszaki Egyetemre helyezték ekkor — politikai gazdaságtant tanítani. Nincs ebben semmi ellentmondás! A politikai gazdaságtant már 1945-ben tanulni kezdte, valami mámoros mohósággal. Először csak annak örült, hogy *egyáltalán* érti: később annak, hogy minden tudománynál jobban szereti, sőt *tanítani* is tudja: mozgalmi munkában évekig vezet szakszervezeti politikai gazdaságtani szemináriumokat. Most, hogy már évek óta igazgatóhelyettese az akadémiai intézetnek, most sem hagyott fel ezzel a „passzióval”. Politikai gazdaságtant tanít a Szakszervezeti Tanács esti főiskoláján. És istenem, mi mindent csinál még emellett! Ő az intézet szakszervezeti bizottságának elnöke, külső munkatársa a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága tudományos és kulturális osztályának, tagja a munkásárságnak — hogy csak a legfontosabbakat soroljam.

És persze apa is. Meg férj. Jó apa és jó férj. Pedig korántsem volt rózsákkal hintve életük útja, ezer ok lett volna rá a tíz év alatt, hogy házasságuk végzetesen elromoljék. Lakásuk nem volt. Albérlőként laktak egyetlen volt üzlethelyiségben, *együtt* a főbérlő-házaspárral! Persze hogy csak aludni jártak „haza”, lehetőleg minél később, az utolsó mozielőadások után. A vidéken folytatott munka megváltásnak számított volna aztán, ha a feleségét nem köti munkahelye Budapesthez. Egy évig alig látták egymást. Aztán a hároméves főiskola. A férj soványka ösztöndíjat kapott — bableveseket kanalaztak gyanús tisztaságú állóbüfékben, de szeretettel egymást, a bablevest tehát ambróziának érezték. Lakásgondjuk persze változatlanul megoldatlan volt, a főiskolai évek alatt egyik sógoruknál húzódtak meg. Aztán 1955 január:

megkapták végre mostani lakásukat! Épp a tizenkettedik órában — egy hónap múlva megszületett első gyermekük.

Azóta? Körülményeik konszolidálódtak, bohém jókedvük szerencsére mégsem fulladt nyárspolgári unalomba. Szeretnek és tudnak élni. Jövedelmük húsz százalékát szórakozásra és művelődésre költik. Pompás vacsorákat csapnak a bablevesekre való emlékezés jegyében, nyaranként a Balatonnál süttetik bronzvörösre magukat, megnéznek minden operai és színházi bemutatót, sznobság nélkül, gyerekes-mohó kíváncsisággal, rengeteg könyvet vásárolnak, a postás pedig kötegni napi-, hetilapot és folyóiratot cipel hozzájuk táskájában.

Karrier?

Tulajdonképpen idézőjelbe kéne tennem ezt a szót, gyanús mellézköngéje miatt. A tehetség *természetes-szabad érvényrejutásáról*, valami szép emberség *kiteljesedéséről* van inkább szó B. Sándorék esetében. S egy ország akkor boldog, ha valamenyny B. Sándora előtt nyitva áll az út, amely ehhez az érvényrejutáshoz és kiteljesedéshez vezet.

Ennyit a helyről, ahol lakom. Nem ígértem teljességet, csak mozaikokat. Jegyzetfüzért, amely ravasz módon valahogy mégis a teljesség illúzióját kelti. Most már tudom, hogy ez szerénytelenség volt — a teljességet *élni* sem lehet maradéktalanul. Hogyan lehetne hát egy cikkben — akár csak *látszatát* is — *viszzaadni*?

FARAGÓ VILMOS

Mezőkövesdi utca

Muray Róbert